

Польща хронічно страждала від браку політичних свобод, сильного регіоналізму, українського націоналізму, селянського та єврейського питання, високої корупції та була однією з найбільш бідніших держав Європи.

Якщо ж розширити це порівняння на 20 років – до 1939-го, то побачимо ще одну проблему молодих держав: загроза зовнішньої агресії. У складі Польщі були землі, котрі її сильніші сусіди вважали своїми. За таких обставин однією з ключових умов життєздатності молодого держави є геополітична підтримка. Тільки завдяки такій підтримці вона здатна втримати свою територіальну цілісність. І навпаки: якщо підтримка відсутня або недостатня, то загроза втрати територій, ба навіть незалежності, стає реальністю.

Польський приклад можна поширити на сусідню Литву. Тут теж за 10 років змінилося 12 урядів, у 1926-му стався державний переворот. У 1920-му Литва втратила частину території внаслідок польської агресії, а у 1940-му втратила незалежність внаслідок радянської агресії.

Незалежна Румунія відбулася набагато раніше від Польщі та Литви. Але в неї був той самий джентльменський набір: 12 урядів за 10 років, державний переворот, регіоналізм, корупція, брак свобод, вбивство прем'єр-міністра, проблема з національними меншинами, втрата територій.

Кожне порівняння кульгає. Міжвоєнна доба мала свої особливості, які не дають змоги повноцінно порівнювати її з сучасністю. До них належать, зокрема, сильні тоталітарні рухи – комунізм та фашизм, що наприкінці домінували в більшості європейських країн. Сьогодні тоталітаризм, як очевидно, назавжди відійшов у минуле. Так само в минулому залишилася загроза великої європейської війни. За словами американського журналіста **Томаса Фрідмана**, дві країни з добре розвинутою мережею Макдональдз не воюватимуть між собою. Тому молодим незалежним державам можна не боятися агресії з боку західних сусідів.

Залишається, однак, російська загроза, і молода Україна це добре відчула на собі.

Ярослав Грицак – дуже фахова людина і читати його цікаво. Його нагадування історичних фактів і спроба провести паралелі дуже слушні. Проте аналогії – рідко корисна для загального погляду на розвиток подій, але завжди присутній диявол у деталях, а двох тотожних подій в житті не буває. Проте все повчально і наочно.

Щоби переконатися, що молоді держави таки мають свої «дитячі» хвороби, треба взяти приклад з іншої частини світу й з іншої доби. Маю на увазі США. 30 років незалежності вони відзначали на початку XIX ст. Перуанський економіст **Ернандо де Сото** у своїй книжці «Загадка капіталу. Чому капіталізм перемагає на Заході й ніде більше» порівнює тогочасні США з країнами Східної Європи початку 2000-х. Спільним є статус периферійної держави з сильними відцентрованими тенденціями, слабо регульованими правовими відносинами та великою часткою сірого сектору в економіці. Американському уряду знадобилося майже 100 років, щоб вирішити ці проблеми. Решта, як кажуть американці, стало історією. Ще приклади порівнянь читайте: **Аркадій Бабченко** «Україна – це не Афганістан».

Кожна держава має свій час дозрівання та зростання. Тому судити про її досягнення і втрати варто за історичними показниками. Є молоді держави, які швидко виростили, наприклад Ізраїль. Є держави, які не виростили й застрягли на шляху, як-от Аргентина. Стартові умови в неї були дуже близькими до американських. Однак вона так і не повторила американського успіху. Зараз її показники гірші за литовські та польські. Основна причина, що робить її близькою до сучасної України, – олігархічний лад.

У кожному випадку біблійна ідея «сорок років блукання пустелею» має сенс. Звісно, це ходіння може тривати і довше, і коротше. Експерти кажуть, що в середньому успішна трансформація забирає 50 років. Тобто приблизно стільки, скільки триває зміна двох поколінь. Але яким би довгим не було це «блукання пустелею», оригінальна ідея залишається тою самою: зміни потребують рівно стільки часу, скільки вони потребують.

Як сказав блаженніший **Любомир Гузар**: «Дайте людям вирости у свободі». А вже потім судіть їх по їхніх плодах. ■

Статтю опубліковано в журналі "НВ" № 31 за 19 серпня 2021 р. Передрук здійснено за згодою автора від 21 серпня 2021 р.

НАМ ПИШУТЬ

Хочу подякувати вам, Ярославе Степановичу, за можливість ознайомитись із цією точкою зору, яка або трохи заспокоює. Треба робити своє і сподіватися, що після 40 все буде добре. Давайте доживемо і переконаємось, що термін Мойсея – не просто час, а час визволення від старого. ■

З повагою,
Вадим Локтєв, академік НАН України,
академік-секретар Відділення фізики і астрономії
НАН України,
м. Київ, 22 серпня 2021 р.